

WOLVEN OP DE VELUWE

HUN GESCHIEDENIS EN TERUGKEER

Evert de Jonge

Hoofdstraat 143 8162 AE Epe
Tel.: +31 (0)578 - 629061
info@uitgeverij gelderland.nl
www.uitgeverij gelderland.nl

Tekst: Evert de Jonge
Vormgeving: Ramon Timmer, Uitgeverij Gelderland

ISBN: 978-94-91826-63-4
NUR: 693

Dit boek kwam mede tot stand dankzij subsidies of bijdragen van Sint
Anthonie Gilde, Stichting HGP en Vereniging Veluwse Geslachten.

© Uitgeverij Gelderland, maart 2020

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl).

Inleiding	6
1. Wolf en mens	11
<i>Wolvenweetjes</i>	17
2. Mens en wolf in botsing	20
<i>De demonische wolf</i>	35
3. De Veluwe wolvenplaag.....	37
<i>Aanval in Wolfheze</i>	41
4. De jacht ingezet.....	42
<i>'De bange mens'</i>	48
5. De wolf uitgeroeid?	58
<i>Een jonge wolvendoder</i>	65
6. De laatste wolf in Nederland	71
<i>De wolf in de krant</i>	74
7. De sprookjeswolf.....	83
<i>Mijn naam is wolf</i>	99
8. Terug van weggeweest.....	109
<i>De wolf als schapendoder</i>	119
9. De wolf arriveert op de Veluwe.....	120
<i>In gesprek met Lennard Jasper</i>	130
10. De wolf blijft; de effecten	132
<i>Alles wat u wilt weten van de 'Wolven in Nederland'</i>	146
Samenvatting en nawoord.....	154
Bronnen en literatuur	158
Verantwoording beeldgebruik en colofon	160

Bovenste afbeelding pagina 4 - Dat de wolf op schapen zal passen is natuurlijk een utopie, maar deze anonieme houtsnede van circa 1505 beeldt dit wel uit (coll. Rijksmuseum).

Onderste afbeelding pagina 4 - (Foto Mark Zekhuis)

Mens en wolf in botsing

Tussen 1100 en 1350 nam de bevolking in Europa langzaam toe, met als gevolg dat bossen werden gekapt en moerassen droog werden gelegd. De wildernis nam af. Dit had gevolgen voor de relatie tussen mens en wolf. De mens wilde meer cultuurland en daar paste de wolf niet in.

Hieraan kwam abrupt een einde door de pestepidemieën, waarbij al snel een derde van de toenmalige bevolking het loodje legde. Tussen 1350 en 1450 daalde het inwonertal en nam pas daarna weer toe. Toen werd het dringen in de slinkende (Veluwse) wildernis.

Afbeelding pagina 21 - De oudste in het Nederlandse taalgebied gemaakte afbeelding van een wolf is te vinden in 'Der naturen bloeme' van Jacob van Maerlant, anno 1270 (coll. Koninklijke Bibliotheek).

Een van de oudste afbeeldingen van een wolf, Fenrir genaamd, is te vinden in de 'Edda', een boek met IJslandse literaire en mythologische werken, verzameld vanaf de 11e eeuw (met dank aan Árni Magnússon Institute for Icelandic Studies, Reykjavik).

Ende inden somer stont en slacht
 D'it es sijn naturen recht

Lijns es in diefich tale

Een wolf menne weet die wiken wale

E n es een dier scale ende woert
 S huls ende te wuse shewer
 S nllie boeke maken cont
 D ar her si een v wilder hont
 S i dulen maer sine bele met
 D es die hont bi nature phet
 A lmen met ene skape lachet
 S o lochte hnt met wullen dracht
 O m dat her stille lighen cal
 E is verlore hi die vlicht al
 A mbrosius leit dien die wolf her
 D ap hi te vlietene phet
 S m luid liet hme mit anschun
 D er doet siere sienen vemm
 A lietene die man voren
 S o heney die wolf te maer vloer
 W ort die wolf sheware des
 D ar die mensche so hees es
 D ar hi wepen niene can
 S o wil hme bestaen dan
 S ute ambrosius raet en hoet
 D ar die man werpt of sin cleet
 S one ene steen in ellie hant
 D en wolf sal twimelen te hant
 W ant hi ter weere liet den man
 E ut dat hi die na volghet an

So mac een relin tussche v twee
 I of lest tusschen v enen steen
 H i sal worden veruacert saen
 W ant hi met streke ducht sin geuac
 S ynnecator spreit die wile
 D ar die wolf neemt wlshe nle
 S helouert in sinen mont
 E nde oeter hem mede sonuch stot
 D ar hi die shoete wille vraden
 D ie shine comen toten bladen
 E n all die wolf in louen tart
 D ie dwaghe sin ende een wel hant
 V rucht dat si sullen cralic
 D an can hi sine voete nat malle
 A etlue toughe dies swet sin
 O m dat si cralien sulle te min
 W ant hi vrucht d' honte lache
 B er liet hi bi nachte dan bi daghe
 V y daghe so rut hi inden iare
 E nde dan so shacere ucle tere stare
 D an duult doen vore en dand naer
 E n dan ut bi hem wesen swaer
 I n hongre heit hi daente wel
 E nde oet es sine nature fel
 A l hi enen osse of een paert
 B etraen wille dat hi bedhaert
 S o heet hi weeten aerde daer
 O m dat hi wille wesen swaer
 E nte biter dier daer heuet te macht
 E nte werpet ned met sine cracht
 D an wort hnt en wpt vte daente
 E nte etet tbloesch dat hi besthoe
 P lums leit hets sin shelone
 D ar elc doelt andren vande rone
 I n des wolf blase ledhet
 S urtes een steen all men seght
 D men some lieden mede
 A ath doen swete pmlithede
 A kroes es hi van maghere wile
 W ant hi ne maekt met sine spise

Wie Spanien mit Niderlandt vmbgarigen/ vnd was es für ein außgang genommen.

In hollant wolten die Wölff zerreißen
 All die man hatt die Gößen gheissen
 Spanien mit seiner Mönchen Rott
 Heißt die Holländer Gänß mit spott
 Vermeint auch hab sie beräpffet ganz
 Vnd sie mit Wölffen vmbgeschanzt
 Aber G D T lob die feder all
 Sind wider stark gewachsen zu mahl
 Drumb sollen sie nicht Gößen heißen
 Vnd sich nit lassen von Wölffen beißen
 Frisch auff ihr Wölff vnd Fuchse all
 Der Seelufft ist euch viel zu kalt
 Kreucht auß dem mörderloch behendt
 Vnd secht wie G D T die sache hatt gewendt
 Man hat auch in das spil gesehen
 Drumb thundt die Gößen all auff sehen
 Zugroß ist Ewer Tiraney
 Vnd greulich die Abgötterey
 Eins mit dem andern muß dahin
 Wollen wir nicht gruppe Gänse seyn
 Die Augen sind Vns auffgehon
 Vnd sehen seer durch Brillen schon
 Wie dann auch andre Vöck r mehr
 Mit vns schund greiffen zur Wehr
 Barsüßer Mönch vnd Jacobitten
 Capociner vnd Jesuitten

Mit ihrem anhang sind ohn scherz
 Die zweyer Henrich Königs Herz
 Erstochen vnd viel Blut vergossen
 Das durch Weich vnd Teutschland geflossen
 Was diese Wölff in Niderlande
 Vor Jahren trüglich gestiftet handt
 Dasselb wollen sie mit trug vnd list
 Stifften allenthalb zu dieser frist
 Ganz Teutschlandt sezt in nöthen steckt
 Welchs diese Wölff haben erweckt
 All trug vnd list all gleichneren
 Engnen muh vnd verrähteren
 Die Wölff auß Spannia haben gelehrt
 Vnd darmit manche Statt umbkehrt
 Die Herren Staden streng vnd best
 Sod sache verstehen auff das best
 Haben die Wölff vnd Fuchse zu mahl
 Gestäubet vber Berg vnd thal
 Vnd sich befreyet mit heldes muht
 Vnd dar auff gewaget Leib vnd Gut
 Solang die Wölff im Land rumb schleichen
 Kan man sich nirgendt wohl vergleichen
 All Practig vnd all faction
 Von diesen Wölffen thut entstehon
 G D T geb ihnen den verdienten lohn.

De Veluwse wolvenplaag

Een oorlog kenmerkt zich door plundering, vernieling, gedode of vluchtende mensen. Dat was in het verre verleden niet anders. Mensen zochten een veilig heenkomen in de ommuurde steden of kastelen. Het gevolg was dat de natuur terrein won en dieren bezitnamen van de dorpen. Wolven kwamen dan terug van weggeweest om zich zelfs te vestigen in stallen en huizen. Als de mens dan terugkeerde, sprak hij van een wolvenplaag. Zoiets gebeurde op de Veluwe eind 16^e eeuw.

De oorzaak

Even een klein stukje algemene geschiedenis.

Sinds 1543 waren alle Nederlandse gewesten verenigd in de persoon van keizer Karel V die in 1555 werd opgevolgd door zijn zoon Philips II, koning van Spanje. Als heer der Nederlanden was Philips een voorstander van een krachtige centrale regering in Brussel. De eigenzinnige Nederlanders dachten daar anders over en toen de koning via strenge wetgeving ook de andersdenkenden wilde aanpakken, was er al snel sprake van een opstandige sfeer in de Nederlanden. In 1568 volgde een eerste veldslag tussen vorst en onderdanen. De Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) - thans De Opstand genoemd - was een feit. De Nederlanden veranderden in een slagveld. In eerste instantie heersten de Spanjaarden

Afbeelding pagina 36 - De Spaanse koning en zijn raadgevers, onze vijanden in de Tachtigjarige Oorlog, werden in een zogenaamde zinneprent (1610) afgebeeld als verklede wolven. Dit droeg niet bij tot een goed imago van de wolf (coll. Atlas van Stolk).

De laatste wolf in Nederland

In de 19e eeuw zou de wolf uit zowel Nederland als andere landen verdwijnen. Slechts uitheemse wolven, afkomstig uit omliggende landen, bezochten sporadisch onze streken om er prompt gedood te worden. Er bestaat tot op heden onduidelijkheid waar de laatste van deze bezoekers geschoten werd. Was het Limburg of Noord-Brabant? Nee, de Veluwe komt de 'eer' toe.

Bij de buren

Toen Japan in 1868 na eeuwenlange isolatie zijn grenzen opende voor westerlingen, kregen zij ongevraagd het advies de wolf uit te roeien. Veertig jaar later was dat voltooid. In Engeland was dat al eerder gebeurd. Al in de 16^e eeuw was daar de laatste wolf geschoten en een eeuw later was dat het geval in de toenmalige kolonie New England. Schotland volgde in de 18^e eeuw. Bij onze zuiderburen kwam de wolf aan het begin van de 19^e eeuw nog geregeld voor. Koning Leopold I zou in 1844 in de Ardennen het laatste exemplaar hebben geschoten. Andere bronnen noemen echter 1923 als het jaar waarin de laatste wolf in de buurt van Namen het loodje legde. Dat laatste zal dichterbij de waarheid liggen, want het *Deventer Dagblad* deelde in 1891 mee dat door strenge vorst de dieren geregeld werden waargenomen in de Ardennen.

In Frankrijk was de wolf altijd al een gevreesd dier. Volgens een telling

Afbeelding pagina 70 - Toen de mens vanaf de late 18e eeuw meer belangstelling kreeg voor de natuur, werd ook de wolf onderwerp van studies. Dat leidde tot afbeeldingen in allerlei boeken, zoals in een Franse dierenencyclopedie. Boven een vos, onder zijn grote broer (eig. coll.).

Terug van weggeweest

Is er plaats voor wolven? Deze vraag werd voor het eerst actueel in de jaren tachtig. Het lag in het verlengde van veranderende opvattingen over natuurbeheer. Er moest weer wildernis ontstaan, zoals het toenmalige Beekbergerwoud. Een ander voorbeeld zijn de Oostvaardersplassen; daar zou voldoende ruimte zijn voor de wolf, was de gedachte in 2011. Ondertussen woonde de wolf nog ver weg, maar hij zou in 2015 toch de weg naar Nederland vinden.

Pleidooi

In de jaren tachtig was er breed maatschappelijk verzet tegen plannen om een vliegveld aan te leggen in de nieuwe polder Zuidelijk Flevoland. Ook werd er geprotesteerd tegen de aanleg van snelwegen, zoals die tussen Amersfoort en Utrecht die dwars door landgoed Amelisweerd was gepland. Een groeiend aantal Nederlanders maakte zich zorgen over de verasfaltering van het land. De ecologie was verwaarloosd. Er werd gestreefd naar meer natuurlijk evenwicht en er was een eerste pleidooi voor de terugkeer van wolven. Natuurlijk werd hier sceptisch op gereageerd, want Nederland was te druk en te dichtbevolkt, zo was het verhaal.

Bovenste afbeelding pagina 108 - In het Drents-Friese Wold werden al begin van deze eeuw wolven waargenomen, maar echt bewezen werd het niet. Half open gebieden zijn bij uitstek terreinen waarin de wolf zich graag vestigt.

Onderste afbeelding pagina 108 - De Oostvaardersplassen, een natuurgebied gelegen bij de dichtbevolkte Randstad. Een aangewezen plek voor de wolf, was de gedachte in 2011.

Nadat in 1897 de laatste wolf op de Veluwe werd gedood verdween het dier ruim een eeuw uit beeld om in 2018 terug te keren. Er vormde zich een wolvenpaar waarna welpen werden geboren. In totaal leven thans acht wolven in Nederlands grootste natuurgebied. Het leverde discussie en een hausse aan 'wolvenactiviteiten' op. Het jaar 2019 werd met recht 'Het jaar van de wolf'.

Dit boek handelt over de relatie tussen mens en wolf die leidde tot een massale jacht op het dier, zeker toen de Veluwe te maken had met een wolvenplaag (rond 1600). Door allerlei maatregelen werd de wolf uitgeroeid. Slechts in de herinnering bleef de wolf aanwezig, zoals in naamgeving en toponiemen, later in sprookjes en was het dier te bewonderen in de dierentuin.

Vanaf de 20e eeuw zou er meer gediscussieerd worden over de natuur en werd er voorzichtig geopperd dat de wolf terug zou kunnen keren. Dat werd in 2013 waarheid, waarna voor en tegenstanders over elkaar heen buitelden. Was Nederland niet te druk? De wolf trok zich daar niets van aan en vestigde zich op de Veluwe. In 2019 was het dier vrijwel dagelijks nieuws en een golf van activiteiten was het gevolg.

De auteur schets de gang van zaken rond de wolvenjacht, de sprookjeswolf, de discussie en de terugkeer van het dier met al zijn activiteiten waarbij de nadruk ligt op de Veluwe al wordt er ook naar de algemene lijn gekeken.

Evert de Jonge is historicus en publiceert regelmatig over lokale en regionale (Veluwe) geschiedenis.

